

Сенченко Іван Юхимович

Життєпис

Іван Сенченко

(12 лютого 1901 — 9 листопада 1975)

Поруч із Юрієм Яновським найміцніший (хоч і протилежний йому стилем) белетрист молодшої, другої по революції, генерації, яка родилась уже в 20 столітті і виявила себе тільки в другій половині 1920-х років. Закоханий (хоч анітрохи не засліплений своєю любов'ю) спостерігач сучасного йому життя і людини, Сенченко створив собі власне стильове обличчя, поєднуючи зрілий реалізм із романтизмом, ліричний струмінь із сатирою і гумором.

Іван Сенченко народився 1901 року в селі Натальївка (Шахівка) біля Червонограда на Полтавщині. Його батько Юхим, деклясований через малоземелля селянин, був однаково і людиною села, і людиною міста, працюючи в Червонограді чорноробочим, садівником, білетером кінотеатру, церковним регентом тощо. Іван Сенченко закінчив сільську і вищу початкову школу, а потім учителював у своїх рідних місцевостях. Учився в Харківському університеті (тоді ХІНО), працюючи водночас в редакціях харківських газет і журналів. Хвильовий перший оцінив як слід талант Сенченка, залучив його до ВАПЛІТЕ і до найближчої співпраці в очолюваних ним журналах "ВАПЛІТЕ" (1927), "Літературний ярмарок" (1929), "Пролітфронт" (1930).

У своїх кращих творах ("Історія однієї кар'єри" та інші оповідання, Харків, ДВУ, 1926, с. 78; "Подорож до Червонограда" — журнал "ВАПЛІТЕ", 1927, ч. 5, с. 78 — 117; "Червоноградські портрети" — "Літературний ярмарок", лютий 1929, кн. 3, с. 94 — 152; "Дубові гряди", 1928) Сенченко увів у літературу свій Червоноград, немов Гоголь — Миргород. Про Червоноградщину, — пише жартома Сенченко, — "при всій найбільшій охоті тяжко щось сказати, крім: я люблю тебе безотвітною любов'ю". Ця конкретна "омісцевлена" любов та майстерство письменника створили образи фізично сильних (мов у Рубенса) і характерних людей — бідних і заможних селян, вантажників і мельників, торгівців, робітників і всяких людей сільської і міської провінції, що після скасування політики військового комунізму в умовах непівської відносної господарчої свободи опинилися в ролі творців своєрідного соціально-економічного ренесансу України. Сенченкова Червоноградщина, на плодючих рівнинах якої перехрестилися залізниці Харків — Херсон, Полтава — Донбас, — дає в його творах свіжий посмак того дужого господарчо-творчого розгону, який могла б дати Україна в умовах хоч трохи тривалішої і бодай часткової свободи від помпи колоніалізму і склерози бюрократизму. Деякі з червоноградських портретів Сенченка нагадують своєю підприємчивістю людей американського заходу, а при тому всьому лишаяться вони гоголівсько-українською людиною в творах Сенченка, яким не бракує ні речевості й соковитості реалізму, ані романтичного ліризму, приперченого найтеплішим гумором чи гострим сарказмом. Пізніше нахил до гумору проявився в Сенченка також у його історичній повісті "Чорна

брама", що дечим нагадує "Коля Бруньон" Ромен Ролляна.

Оповідання Сенченка 1923 — 1925 років у час його початкування в спілці селянських письменників "Плуг" (Оповідання, Харків, ДВУ, 1925, с. 184) були неприкметні. Перехід Сенченка з масового "Плугу" до елітарної Вапліте (1925) супроводився його швидким ростом як белетриста й есеїста, а вслід за тим і нападками на нього партійної критики, на які Сенченко умів відповідати літературно-публіцистичним контрударом.

Особливий гнів упав на Сенченка після появи його славетної сатири "Із записок" (жур. "ВАПЛІТЕ", 1927, ч. 1, стор. 3 — 11; також окреме видання в бібліотеці Вапліте), яку він назвав в одному місці також "Холуєві записки". Червоно-малоруська критика поспішила розшифрувати образ Великого Холуя як "пролетарську літературу" і саму КП(б)У — підвладні верховному Пієві ("Пій — все суще над нами"). Насправді Сенченків образ Холуя — вичерпно всеосяжний для всіх тих покірних і жорстоких слуг усякого деспотизму й диктатури, що живуть за принципами, які формулює в своїх записках Холуй: слухняність, покора, мовчання, пресмикання, а також: боятись сильнішого — безжально бити слабшого, підставляти обличчя під плювки, бути (охоче) ослом, не хвилюватись, не думати, триматись єдиномислія, дивитись у очі Пієві ("його очі — ваші очі"), дивитись у рот Пієві ("його слова — ваші слова"), зневажати і бити (маючи "за спиною всемогущого Пія") всіх нащадків Прометея, в тому числі й рідного батька...

Нещадний гарапник Сенченкового "Холуя" врїзав по обличчі українське і всесоюзне холуйство саме в час, коли воно ставало основою соціально-політичної системи СРСР і коли ще не всі знали, що в Москві вже народився новий всемогучий Пій — Сталін. Враження від цього твору, що підноситься до рівня сатиричних шедеврів Салтикова-Щедріна і світової сатири, було велике. Цікаво, що київська "Літературна газета", яка в чч. 7 і 12 за 1927 рік просто впала була в гістерику і називала "Холуєві записки" безприкладним наклепом на "пролетарську" літературу і членів КП(б)У, через тридцять років вмістила в своєму числі за 4 липня 1958 без жадного жарту (бо ж до 40-річного ювілею КП(б)У!) ліричний вірш львівського молодого поета Дмитра Павличка "Партія — очі мої", в якому просто повторені формули "Холуєвих записок":

Партія — очі мої!

Партія — мова моя!

.....

Йде Україна — зоря моя.

Партія — серце її!

Ум її — партія!

Така просто головокрутна метаморфоза образу, наскрізь сатиричного своєю суттю, природою, формою, функцією, на образ ліричний — сталася наслідком тридцяти років "культу особи". Та парадокс у тому, що Павличко родив цей гімн холуя вже після "ліквідації культу особи", коли, властиво, Сенченкові мусіли б дати премію за "Холуєві записки". Замість того до старої кривди Сенченка, побитого колись за свій оригінальний твір, добавилась ще й друга — плагіят! Його обікрали, та ще й таким

способом! А його самого змусили писати в стилі "соціалістичного реалізму" твори, в яких він такий само сірий і скучний, як і всі інші 500 українських радянських письменників, серед яких під сірим покривалом соцреалізму вже не відрізниш таланту від бездарности.

Юрій ЛАВРІНЕНКО

Українське слово. — Т. 2. — К., 1994.